

УДК 070.45:37.011.3-051]"1940/1990"

DOI https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.20

**ЛИСТИ УЧИТЕЛІВ У РЕДАКЦІЮ ГАЗЕТИ «РАДЯНСЬКА ОСВІТА»
ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЇХ СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ ШКОЛИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА 1940-Х РР. – 1990 Р.)**

Лаврут Ольга,

доктор історичних наук, доцент,

доцент кафедри суспільно-гуманітарної та медійної освіти

Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ORCID ID: 0000-0002-6915-7474

У статті охарактеризовані листи до редакції газети «Радянська освіта» від другої половини 1940-х рр. – 1990 р., мета якої стало відображення шкільного життя зазначеного періоду. висвітлення основних проблем у листах педагогів на сторінках газети «Радянська освіта» перебувала поза увагою дослідників і потребує поглибленої їх характеристики у контексті питань шкільного життя. На прикладі листів з'ясовано основні елементи освітньої діяльності, напрями взаємодії із громадськістю, їх ставлення до актуальних проблем тодішньої дійсності. На шпальтах періодичних видань читачі і дописувачі могли не лише ознайомитися із основними подіями життя у країні і галузі, яке представляло видання, а й самі висловити власну точку зору щодо того чи іншого питання. Газета «Радянська освіта» була органом Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої освіти, вищої школи і наукових установ і протягом періоду, що вивчається, презентувала відповідне змістове наповнення. Листи, фактично, стали відображенням політики радянського уряду і висвітлювали питання починаючи від реформування школи до буденного життя педагогів. Останні могли висміювати радянську дійсність через власні творчі дописи: бувальщину, вірші, байки, оповідання. Автори, як правило, відкрито писали про те, що наболіло, або треба вирішити, висловлюючи власне ставлення до дійсності. Підтвердженням цього було зазначення своїх даних, місця роботи. З іншого боку, така відкритість давала владі контролювати шкільну сферу в УРСР. Все ж, у більшості педагоги презентували офіційні погляди на шкільне життя, хоча окремі виключення практикувалися.

Ключові слова: газета «Радянська освіта», учителі, школа, листи, стаття, Українська РСР, проблема, дописувачі.

Lavrut Olga. Letters of teachers to the editorial office of the newspaper «Soviet Education» as a reflection of their attitude to school life (second half of the 1940s – 1990)

The article describes the letters to the editorial board of the newspaper "Soviet Education" from the second half of the 1940s–1990, the purpose of which was to reflect the school life of this period. Coverage of the main problems in the letters of teachers in the pages of the newspaper "Soviet Education" was out of the attention of researchers and requires an in-depth description of them in the context of school life. The example of the letters clarifies the main elements of educational activities, areas of interaction with the public, their attitude to current issues of the time. In the columns of periodicals, readers and contributors could not only get acquainted with the main events of life in the country and industry, which represented the publication, but also to express their own point of view on a particular issue. The newspaper "Soviet Education" was a body of the Ministry of Education of the USSR and the Ukrainian Republican Committee of the Trade Union of Educators, Higher Education, Higher Education and Scientific Institutions and during the period under study, presented the relevant content. The letters, in fact, reflected the policies of the Soviet government and covered issues ranging from school reform to the daily lives of teachers. The latter could ridicule the Soviet reality through their own creative writings: adventure, poems, fables, stories. The authors, as a rule, openly wrote about what hurt, or need to decide, expressing their own attitude to reality. Confirmation of this was the indication of their data, place of work. On the other hand, such openness allowed the authorities to control the school sphere in the USSR. However, most educators presented official views on school life, although some exceptions were practiced.

Key words: newspaper «Soviet education», teachers, school, letters, article, Ukrainian SSR, problem, contributors.

Демократичною практикою взаємодії різних соціальних інституцій, як от держава – школа, держава – сім'я, сім'я – школа, є реалізація різних видів комунікацій, серед яких листи залишаються важливим джерелом пізнання ставлення, питань, що цікавлять до різних структур. У період другої половини 1940-х рр. – 1990 р. таке спілкування мало продемонструвати реальний діалог між владою та населенням, виокремлення питань, які його бентежили і шляхи їх вирішення. Однією із форм цього було листування, що притаманне і газеті «Радянська освіта», яка була органом Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ і виходила двічі на тиждень [1]. Звернення до цього питання стане у нагоді задля розуміння важливості комунікацій, з'ясування важливих проблем шкільної освіти, з одного боку, і з іншого – задля подолання

формального ставлення до нагальних питань і нашарувань радянського минулого, що дається взнаки і на сьогоденню етапі розвитку українського суспільства.

Питання функціонування преси зазначеного періоду цікавило різних дослідників, які спрямовували власну увагу на її функції, тематику, змістове наповнення. Серед них – Ю. Каганов, який акцентує на необхідності подолання інформаційного та історичного нашарування, особливо після 2014 р., коли перед істориками постало ще одне завдання – розвінчування не лише радянських, а й російських міфологем. Він вивчив кількісні показники періодичних видань у 1950–1985 рр., зосередившись на конструюванні суспільних поглядів засобами періодики [2, с. 213–225]. Предметом дослідження Н. Новородовської стали періодичні видання в УРСР у 1970-х–на початку 1980-х рр. Авторка зосередилася на проблемах висвітлення міжнародних взаємовідносин, сіонізму, русифікації періодичних видань, що залишалися інструментом формування світогляду населення. Вона наголосила, що кількість україномовних видань скорочувалася, а питання, що набували актуальності в УРСР висвітлювалися з позиції «місцевих», вони не набували висвітлення на всесоюзному рівні, що підтверджує думку про ставлення як до «провінційної української культури» і всього українського [3, с. 67–75]. Схожою є робота Л. Ковальської, яка все ж зацентувалася на зовнішніх і внутрішніх характеристиках періодики в контексті її жанрових особливостей [4, с. 27–32].

С. Цимбал-Слатвінська розглядає в цілому педагогічну пресу як джерело дослідницьких пошуків. Вона виокремлює характерні риси: адресність видань для певної цільової аудиторії, висвітлення питань у хронологічно-проблемному вимірі, обумовленість суспільно-політичною, соціально-економічною і культурною сферами та ідеологічними нашаруваннями [5, с. 160–162]. Періодичні видання залишалися важливим джерелом вивчення змісту загальноосвітньої школи у різні періоди, її взаємозв'язку із місцевими, районними, обласними відділами народної освіти, що, своєю чергою, виконували й управлінські функції, чому присвятили свої доробки Л. Пироженко та Г. Щука [6, с. 22–27; 7, с. 195–201; 8].

Майже до середини 1950-х рр. в СРСР і УРСР зокрема функціонували чоловічі і жіночі школи, особливості чого досліджувала Ж. Стельмашук, спираючись на праці окремих педагогів, які неоднозначно ставилися спочатку до відкриття, а потім діяльності таких закладів [9, с. 673–678]. Авторка приділила увагу газеті «Радянська освіта» в організації виховання дисциплінованості учнів у 1940–1950-х рр. [10, с. 229–237]. Предметом дослідження С. Лободи є творчість учителів на шпальтах періодичних видань, яка стала віддзеркаленням життєвих проблем інтелігенції з позиції педагогічної науки [11; 12, с. 41–47].

Тобто, лише окремі аспекти нашого питання дещо висвітлені в історіографії, проте тематика листування педагогів на сторінках газети «Радянська освіта», яка характеризувала б життя радянської школи залишилася поза увагою дослідників. Тому, на порядку денному, маємо заповнити ці прогалини, охарактеризувавши особливості проблематики шляхом вивчення історіографії питання; основних тем листів та ставлення їх авторів до явищ, подій та осіб, які презентовані у дописах; особливостей їх висвітлення на шпальтах видання «Радянська освіта»; окреслення подальших перспектив дослідження.

Задля наближення читача до редакції і відповідно до того органу, який видавав газету на її шпальтах продовжували традицію листування. На сторінках періодичних видань з'являлися різні дописи, що носили як прихований, так і відкритий характер в залежності від особистості автора, її мотивів. Адже педагоги розуміли наслідки таких листів: для себе як професіонала, як людини сімейної, як громадського діяча, «радянської людини». На перших сторінках газети завжди була присутня офіційна інформація: законодавча база, повідомлення, урядові настанови. Тут охарактеризовані різні сторони буття педагогів Української РСР, їх роль і призначення у радянському суспільстві. Діяльність педагогів називали благородною і почесною справою. Учителі мали розкривати дітям особливості існування комуністичного соціуму, дати міцні знання (що не були на першому місці у цьому переліку). Шкільна інтелігенція розглядалася як апарат, який повинен просувати певну ідею, боротися із явищами, які були неприпустимі у СРСР. Наголошувалося, що лише радянська школа здатна здійснити значні перетворення і реалізувати мрії людства. Учителі мали любити Батьківщину, бути їй вдячними, вірними Комуністичній партії, формувати успішного учня через зацікавленість до власного предмету, активну діяльність на уроках, згуртування дитячого колективу, перш за все, дисциплінованого, який простіше піддається проробці, без власного мислення і критичного сприйняття довколишньої дійсності; вивчення особистості школяра. Дорослі мали бути активними учасниками шкільного і громадського життя. Педагоги розглядалися як наставники, помічники і друзі. Надто високі цілі ставилися перед ними. Невідповідність педагогічному покликанию вважалось відсутністю майстерності, на що впливали і не якісь навчально-методичне і підручникове, програмове забезпечення, що обумовлювалося їх схематизмом, відірваністю від реальних вимог життя. Все ж, педагоги шкіл виконували партійну місію із формування

і розвитку майбутньої «радянської людини», що вважалося високим патріотичним обов'язком, тому надавали йому «всіляку підтримку», починаючи із місцевого рівня і до всесоюзного [13, с. 1].

Роль учителя полягала і у донесенні дітям геополітичних апетитів і становища капіталістичних європейських країн та США, розглядаючи СРСР як єдиного противника їх гегемонії у світі. Ці країни демонструвалися «англо-американськими хижакками», які прагнули розв'язати нову атомну війну і перетворити квітучу країну у суцільні руїни. Звісно, і «радянський народ, і Комуністична партія не допустить цього, крокуючи вперед до світлого майбутнього, зуміє відстояти завоювання». Педагоги на сторінках періодики описували і свій життєвий шлях, і вплив Другої світової війни на їх професійний вибір [14, с. 4]. Про учителів писали і як про особистостей, на яких треба рівнятися. Їх вчинки дійсно заслуговують захоплення [15, с. 4].

На шпальтах видань демонстрували переваги «радянського способу життя», презентуючи рівність прав усіх народів, гендерні можливості, яких раніше не існувало. Оскільки значна частина педагогів були жінками, то гасло: «Слава жінці-трудівниці» набувало неабиякої актуальності. Залучаючи жінок ще до міжвоєнної «модернізації», влада намагалася зруйнувати, або хоча б втрутитися не лише у світогляд, а й соціальні інституції, які існували, серед яких була й сім'я. Жінок навантажили додатковими функціями. Недивно, що у газетах рясніли ілюстрації, де вона працює на металургійному заводі, на тракторі у полі, на фермі та у школі. Про педагогів чимало писали як не лише про активних громадських діячів у певному населеному пункті, а й депутатів. Показовим стали звіти депутатів перед населенням. Хоча учителі керувалися не лише цим, а залишалися, перш за все людьми, людьми, які дійсно любили власну справу: предмет, дітей, спілкувалися із батьками та громадськістю [16, с. 3]. Саме для таких педагогів писали вірші, висловлюючи їм вдячність за їх невтомну працю і відданість справі [17, с. 3]. Про учителів відзивалися і їхні колеги [18, с. 3].

Учителів долучали до громадського обговорення різних документів. Вони долучалися до посівної кампанії (технічних та зернових культур), прополки, збирання врожаю, садівництва, виноградарства. А підвищити ентузіазм колгоспників, учителів і дітей мали концертні бригади, виставки й бібліотеки-пересувки, які самі ж і організовували. Хори виконували пісні: «Священна війна», «Ой, Дніпро, Дніпро...», «За річкую, за Дунаєм» та інші [19, с. 2]. На шпальтах видань приділяли увагу підвищенню ідейного рівня педагогів, які намагалися наблизити до життя і практики. Зокрема, учитель математики М. Гурбик складала цікаві задачі, із яких учні дізнавалися скільки чавуну і сталі виплавлятиметься на кінець шостої п'ятирічки, скільки СРСР має тракторів і комбайнів. На уроках використовувалися матеріали ювілейної сесії Верховної Ради СРСР та доповідь О. Кириченка на ювілейній сесії Верховної Ради УРСР [20, с. 2]. У обкомах партії проходили заходи, де брали участь представники партійних осередків з політичних та економічних тем [21, с. 3]. Учителі були не лише учасниками руху виборів до Верховної Ради УРСР, проводили політичні лекторії, а й виступали у самодіяльності у національних костюмах, виконуючи українські пісні, танки, п'єси, демонструючи свою належність до українського, з одного боку, з іншого – сам Микита Хрущов носив вишивану сорочку. Таким жестом він підкреслював своє походження і був «законодавцем моди» [22, с. 2]. Такі захоплення партійними діячами відбувалися протягом довгих років, проте наприкінці 1980 – початку 1990-х ситуація змінилася через «перебудовчі» процеси, гласність і часткову демократизацію суспільства. Тоді і ставлення до парламентарів змінилося. Їх поведінка викликала обурення і засудження дописувачів «Радянської освіти». Педагогам було соромно слухати і дивитися на депутатів, які не дотримувалися етичних норм, а їх поведінку копіювали учні, з гумором вловлюючи смішне й недоречне, і у класах висміюючи і обговорюючи це [23, с. 1].

Окрім питань суспільно-політичного характеру надсилалися листи про економічні. Особливо гостро вони постали у перші 10 – 15 років по закінченню Другої світової війни. Учителі звертали увагу на брак приміщень, їх малу площу, житло для педагогів, земельні ділянки, ремонт, оснащення кабінетів і забезпечення канцелярським і будівельним матеріалом, оплату праці. Задля вирішення питання підготовки шкіл до нового навчального року долучали громадськість. Питання із відновленням будівель та всього майнового фонду була тривалою у часі, то ця проблема залишалася нагальною не лише у шкільному житті, а й вцілому в УРСР. Часто державні органи губилися у першорядності наданні допомоги, завжала й бюрократія. Подолати ці прогалини й долучити учнів до практичної діяльності намагалися шляхом встановлення шефства над закладами освіти [24, с. 4].

Наближенням стала й робота учнів на сільськогосподарських угіддях, фермах і МТС [25, с. 3]. Учні майстрували крільчатники, доглядали за худобою, птицею, заготовляючи для них корми, брали участь у змаганнях із посадки сільськогосподарських культур, насаджень кущів і дерев [26, с. 4]. З одного боку, це дійсно сприяло їх трудовому вихованню, розвитку міжособистісних комунікацій, а з іншого, це стало ще однією формою безкоштовного використання праці, дитячої праці, що набуло поширення

в СРСР під гаслами побудови комуністичного майбутнього, квітучої держави, і «високої честі» для кожного, хто долучався сюди. Траплялися й відмови педагогів до цих справ, тоді до них застосовували примус або адміністративний тиск: «Займаються ж учні школи деревонасадженням, от хай і посадять одно дерево під вікном у свого вчителя. Виросте – електрику проведемо...» [27, с. 4; 28, с. 4].

Важливим залишалося забезпечення навчальним приладдям і підручниками задля кращої якості знань. Але рівень завезення підручників у повоєнний період досягав лише 10% від очікуваного. Виходом із цього стала закупівля їх у школярів, які уже відзаймалися за ними. Поповнювалися і бібліотеки, але темпи залишалися на той час повільними. Переважали книги україномовні, які з часом поступалися російськомовним [29, с. 3].

Автори писали про високі показники в СРСР, який став «найпередовішою країною у світі, за якою навіть не поспівають США». Акцентувалося на збільшенні дітей, які отримували шкільну освіту, у тому числі і через заочні школи. Але здійснюючи це, випускник міг не вступити до вищих навчальних закладів, у чому вбачали вину саме школи, яка була відірваною від життя. Тому, вона мала готувати випускників до участі у продуктивній праці, допомогти обрати майбутню професію, надавши такі знання, які сприяли б їм у вступі до наступної ланки освіти [30, с. 3].

Увагу приділяли методиці викладання предметів та організації діяльності учнів та педагогів на уроках. Писали, що учні страждали через надмірне навантаження, що негативно позначалося на їх здоров'ї. Пасивність призводила до низької успішності школярів. Причиною цього вважали недосконалість програм і підручників. Але педагоги намагалися вийти із ситуації, навантажуючи учнів більше на уроці, ніж давши завдання додому. Педагоги робили висновки про позитивний вплив розвантаження на діяльність учня: його стан, активність та різноплановість занять [31, с. 4]. Це необхідно було врахувати під час переходу із початкової у середню школу [32, с. 3].

Акцентували на важливості систематичного запам'ятовування і повторення матеріалу, яке орієнтоване саме на запам'ятовування, а не на розвиток. Якщо згадати таксономію Б. Блума, то це перша сходинка до всебічного розвитку дитини. Мова йшла про аналіз, застосування матеріалу, творчість особистості, ідеї яких набули популярності із виходом його праці «Taxonomy of Educational Objectives» у часи «гонки озброєнь» задля розуміння мети і завдань освіти. І в США і в СРСР шукали оптимальні шляхи розвитку освіти і науки. Коли на Заході акцент здійснювався на прагненні до демократизації шкільного життя, в Союзі посилювалися авторитарні тенденції у цій сфері, оскільки її учасники не знали як це треба здійснювати, та й можливості їх у цьому були обмеженими [33, с. 50–58].

До редакції надходила значна кількість листів, у яких автори ділилися власними успіхами та колегами, враженнями від побаченого й прочитаного, висловлювали пропозиції і зауваження, критикували і обурювалися, просили допомоги. І за кожним стояла людина. На сторінках преси зверталися до освітніх органів із проханням допомогти, надати пораду. Особливо приємно читати про здобутки педагогів і їх нагороди. Зверталися з проханнями звернути увагу на учителів похилого віку, особливо сільської місцевості, де не було газу, щоб їм підвозили його у балонах [34, с. 2].

Находили листи і про відсутність тактовності з боку адміністрації до педагогів. Це стосувалося навчального навантаження [35, с. 1]. Пенсіонерка Є. Крупська із с. Великоолександрівки Казанківського району Миколаївської області запитувала, чи мала право на пільги з оплати комунальних послуг сім'я учителя сільської школи, який помер. Згідно із постановою Ради Міністрів СРСР № 255 від 4 травня 1971 р. за членами сім'ї учителя, який помер, зберігалася пільга компослуг. Голова Миколаївського обкому профспілки працівників народної освіти і науки В. Артюшенко повідомила, що за 1989 р. сім'я Є. Крупської отримала паливо [36, с. 1]. До редакції «Радянської освіти», як до останньої надії зверталися вчителі Кіровської середньої школи Бориспільського району Київської області. «Попри красиві слова, ми були і залишаємося пасинками у своїй державі. Це не якась новина для тих, хто зв'язав життя з педагогікою, але кричимо про своє наболіле». Ще в шістдесятих роках зайшла мова про будівництво нової школи у їхньому населеному пункті і одночасно з нею – житлового будинку для вчителів. Нова десятирічка з'явилася аж у 1982 р. за застарілим проектом. А про будинок для учителів забули. Проте кошти були виділені на потреби осіб із Чорнобильської зони і на будівництво іншого об'єкта, «більш перспективного», де замовником був Держагропром. Педагоги зверталися не лише у райвиконком, а й в облвиконком, де на листи відповіді ніхто не надав. Недивно, що вчителі залишали школу через не вирішеність житлової проблеми: одна частина не мала власного житла, інша їздила за декілька десятків кілометрів, ще – вимагала поліпшення побутових умов [37, с. 2].

Виникало запитання: якщо школа розміщена у селищі міського типу, то чи мали пільги вчителі, які жили у місті, але працювали у такій школі? І чи мав право на такі пільги технічний персонал? Згідно із інструкцією про порядок забезпечення безкоштовними квартирами з опаленням і освітленням

педагогічні працівники, які працювали у закладах, розміщених у селах і селищах, але проживали у містах, мали право на одержання безкоштовних квартир з опаленням і освітленням лише в тому випадку, якщо виконкоми не забезпечили їх житлом за місцем роботи. Право на ці пільги мали й педагогічні працівники, тобто ті, чия робота зараховувалася у педагогічний стаж [38, с. 1]. Недивно, що й проєкт Закону «Про пенсійне забезпечення...» визвав широке обговорення у педагогічних колективах, чимало листів надходило до редакції. Пропозиції до нього надіслали більше 2,5 тис. освітян. Наголошували на статті 57, яка мала включати у себе право на пенсію за вислугою років. Учителі користувалися цим у разі «крайнього випадку». Педагоги акцентували, що протягом усієї своєї діяльності перевантажені класами, двозмінним навчанням, слабким матеріальним забезпеченням і постійними нервовими стресами. Враховуючи це, частина педагогів могла не допрацювати до пенсії за досягненням віку. Не дивлячись на гучні гасла протягом усього періоду існування радянської держави, її ставлення до учителів обурювало їх. Пропонували окрім 25 років педагогічного стажу, виплати залишити на рівні 55%, пенсії не повинні бути меншими за мінімальні. У проєкті не була врахована й «роль трудової книжки», тому пропонували, щоб кожен запис про звільнення за прогули, пияцтво впливав також на розмір пенсії, яка, у такому випадку, знижувалася на 5% [39, с. 1].

На сторінках «Радянської освіти» писали не лише про освітній процес як такий, а й висвітлювали різні боки життя школи і її учасників із сатирою та гумором. Це стосувалося міжособистісних взаємин, рис характеру педагогів, їх діяльності не лише у закладі освіти, а й вдома. Про колег склали байки, вірші, бувальщини, героями творів яких були не лише люди, а й тварини, наділяючи їх відповідними зовнішніми і внутрішніми характеристиками. Наприклад, адміністрацію закладу могли порівнювати із Горобцем, якому були притаманні риси Орла. «Та при першій же бурі Горобець випав з орлячого гнізда, скотився вниз на сміх підлеглого птаства» [40, с. 4].

Не дивлячись на демонстративно зразковий імідж педагога, йому теж були притаманні почуття і поведінка, яка часом не відповідала вимогам до нього. Вони могли лягтися і вдома, і на роботі, неякісно виконувати учительські і батьківські обов'язки, сваритися, пропускати або запізнюватися на уроки, наради. Це могло носити й систематичний характер. Поведінка таких педагогів неодноразово розглядалася на засіданнях виконкомів місцевих рад, зборах трудових колективів школи, які виносили такі рішення: «Збори педколективу вирішили просити райвно звільнити вихователя ГПД Лукашенко Г.П. з посади (протокол № 1 від 20 жовтня 1989 р.). За наказом № 118-к від 17 листопада Білоцерківського райвно Лукашенко Г. П. звільнена з посади за статтею 40 пунктом 4 КЗпП УРСР». А директорів шкіл зобов'язували встановити контроль за дотриманням належної поведінки учителів і нормального мікроклімату у школах [41, с. 1].

Окрім офіційного бачення проблем радянського суспільства і перейманням з приводу нагальних питань, існували і ті, які стосувалися «persona non grata», серед яких був О. Тихий, учитель з Донеччини. За його «антирадянську та пропагандистську діяльність», яка полягала у активній громадській діяльності, участі в Українській громадській групі сприяння виконання Гельсінських угод, був несправедливо засуджений і покараний. Саме такі листи були відсутні на шпальтах усієї радянської преси, а якщо випадково туди потрапляли, то особи, котрі мали до цього відношення, теж страждали. Адже, влада не могла допустити інакомислення і критики на свою адресу та поширення таких ідей серед населення [42, с. 24–29].

Дописувачі переймалися питанням розвитку мови і реалізації відповідного закону, пропонуючи створити курси з вивчення української мови, долучати і вивчати пісні виконавців-сучасників, зокрема Ніни Матвієнко, колядки, щедрівки, організовувати зустрічі із різними ансамблями і гуртами [43, с. 1]. Група батьків із Закарпатської області зверталася до редакції газети «Радянська освіта», називаючи себе наймолодшими громадянами УРСР, оскільки регіон був включений до її складу після закінчення Другої світової війни. Вони переймалися, що недостатньо володіли українською літературною мовою, пропонуючи, щоб функціонували україномовні дошкільні навчальні заклади, вивчення російської мови мало починатися із 4-го класу задля кращого вивчення власної рідної; під час вивчення української мови класи мали ділитися на групи (так само як і на вивчення іноземної, наприклад), до шкільної програми пропонували включити декілька годин на вивчення місцевої історії і літератури [44, с. 1].

Задля поліпшення взаємодії редакції із читачами і дописувачами, вона пропонувала анкети про газету. Питання були спрямовані на з'ясування частоти читання видання, змін за останній час (зміна позиції редакції, гостроти матеріалів), обсягів матеріалів методичного характеру, статей із досвіду роботи. «Радянську освіту» цікавило які з тем найбільше до вподоби аудиторії: політичні, із досвіду роботи школи, із життя в.н.з., проблеми профтехосвіти, події або репортажні матеріали, статті із народознавства, історії, літератури чи мистецтва. Серед питань цікавили й теми, що протягом останнього часу

редакція не наважилась порушити або публікації носили дразливий характер, пропозиції до поліпшення роботи «Радянської освіти» (давати більше інформації, друкувати менші за обсягом матеріали, частіше друкувати матеріали науковців, пропонувати можливо нові рубрики) [45, с. 1].

Отже, «Радянська освіта» презентувала досить різноплановий матеріал із життя різних ланок освіти. Як і кожне періодичне видання, вона мала спільні і відмінні характеристики. Обов'язковим елементом залишалися висвітлення суспільно-політичних тем, обговорення на її сторінках рішень і пропозицій з'їздів, реформ, виступів. Як правило, педагоги пропонували власне бачення проблеми, але вони фактично не відходили від офіційних. Учителі знайомили дописувачів із матеріальним станом закладів та власним. Перше, звісно, вирішувалося більш оперативно та показово. Друге вимагало більше особистих зусиль та часу. Організація освітнього процесу стало ще однією темою до дискусій та висвітлень. Питання від реалізації реформування до шкільних та позашкільних заходів стали цікавими для учителів, які проявлялися у наповненні уроків, їх навчально-методичному забезпеченні, раціональному використанні людських та матеріальних ресурсів. Вади шкільного життя і взаємодії із різними соціальними інституціями знайшли відображення не лише у листах як таких, а й творчих дописах учителів. Отже, очевидним стало висвітлення у листах педагогів до газети «Радянська освіта» шкільного життя періоду, що вивчається. На майбутнє варто приділити увагу іншим виданням задля поглибленого вивчення періодичних видань у контексті характеристики радянської школи від середини 1940-х рр. – до розпаду СРСР.

Література:

1. Радянська освіта. Орган Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої освіти, вищої школи і наукових установ.
2. Каганов Ю. О. Радянська преса і конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950–1985 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 38. С. 213–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_38_44 (дата звернення 6 10.01.2022).
3. Новородовська Н. О. Преса та журнальна періодика на території УРСР у 1970-х–на початку 1980-х рр.: соціокультурний аналіз. *Наукові записки з української історії*. 2019. Вип. 45. С. 67–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzzui_2019_45_9 (дата звернення 6 03.01.2022).
4. Ковальська Л. Книги та преса як документально-інформаційні ресурси: жанрові особливості. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 4. С. 27–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2020_4_8 (дата звернення: 04.01.2022).
5. Цимбал-Слатвінська С. Педагогічна преса як джерело історико-педагогічних досліджень. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 140. С. 160–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2015_140_42 (дата звернення: 05.01.2022).
6. Пироженко Л. Педагогічна преса як джерело дослідження проблем реформування змісту загальноосвітньої школи в кінці 50-х рр. XX ст. *Історико-педагогічний альманах*. 2006. Вип. 2. С. 22–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ira_2006_2_4 (дата звернення: 04.01.2022).
7. Щука Г. П. Педагогічна преса України 50–80-х років XX століття про діяльність районних відділів народної освіти по управлінню сільськими школами. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2007. № 1. С. 195–201.
8. Щука Г. П. Проблеми розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки XX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2007.
9. Стельмашук Ж. Г. Публікації в педагогічній пресі як джерело інформації про специфіку функціонування жіночих і чоловічих шкіл у 1943–1954 рр. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 673–678.
10. Стельмашук Ж. Г. Роль газети «Радянська освіта» в організації виховання дисциплінованості (1944–1954 рр.). *Інноватика у вихованні*. 2015. Вип. 2. С. 229–237. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2015_2_28 (дата звернення: 04.01.2022).
11. Лобода С. М. Педагогічна преса як чинник формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти (XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ, 2011.
12. Лобода С. М. Періодизація становлення й розвитку української педагогічної преси XX століття як відзеркалення проблеми педагогічної творчості вчителя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 66. С. 41–47.
13. Передова «Правди» за 18 січня 1958. Радянський учитель. *Радянська освіта*. 1958. № 3. С. 1.
14. Непорожній О., учитель Яготинської середньої школи № 3 Київської області. Учитель. *Радянська освіта*. 1958. № 4. С. 4.
15. Дегтярьов В. Благородний вчинок. *Радянська освіта*. 1958. № 1. С. 4.
16. Казачкова Ю. Народний кандидат. *Радянська освіта*. 1958. № 10. С. 3.
17. Палівець Іван. Моїй учительці. *Радянська освіта*. 1958. № 10. С. 3.
18. Стрільчук С. Жінка-трудівниця. *Радянська освіта*. 1958. № 10. С. 3.
19. Іваненко Ю. Слово вчителів. *Радянська освіта*. 1958. № 12. С. 2.
20. Баранський А. Партійна освіта. *Радянська освіта*. 1958. № 2. С. 2.
21. Семінар шкільних парторганізацій. *Радянська освіта*. 1958. № 1. С. 3.
22. Фото К. Дудченка (РАТАУ). *Радянська освіта*. 1958. № 6. С. 2.

23. Макарова Г., педагог. М. Кам'янець-Подільський Хмельницької області. Соромтесь! *Радянська освіта*. 1990. № 93. С. 1.
24. Наша майстерня. *Радянська освіта*. 1958. № 3. С. 4.
25. Директор школи. Розводимо кролів. *Радянська освіта*. 1958. № 1. С. 3.
26. Аутодаров І. На передовій лінії. *Радянська освіта*. 1958. № 14. С. 4.
27. Прядко П. Деревонасадження і ... електрифікація. *Радянська освіта*. 1963. № 4. С. 4.
28. Новохацький Леонід, учитель м. Яготин Київська область. Поінформувати. *Радянська освіта*. 1981. № 53. С. 4.
29. Каганова С. Інспектор Облвно. Всі учні матимуть підручники. *Радянська освіта*. 1949. № 122. С. 3.
30. Горбатий П. Заслужений учитель школи УРСР. *Радянська освіта*. 1958. № 20. С. 3.
31. Коваль І., учитель Високопільської середньої школи Харківської області. Забезпечую засвоєння знань у класі. *Радянська освіта*. 1958. № 1. С. 4.
32. Завадяк І., завуч 1–4 класів Довжанської середньої школи. С. Довге, Берегівський район, Закарпатська область. Наступ на «проблему» триває. *Радянська освіта*. 1963. № 81. С. 3.
33. Гупан Нестор, Пометун Олена. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 50–58.
34. Турбота про людину. *Радянська освіта*. 1981. № 57. С. 2.
35. Ви нам писали. *Радянська освіта*. 1981. № 76. С. 1.
36. Ви нам писали. *Радянська освіта*. 1990. № 8. С. 1.
37. Петрик Н. Двадцять років чекання. *Радянська освіта*. 1990. № 88. № 2. С. 2.
38. Запитання – відповідь. *Радянська освіта*. 1990. № 93. С. 1.
39. Обговорюємо проект «Закону про пенсії». *Радянська освіта*. 1990. № 5. С. 1.
40. Анцибор Іван, вчитель. С. Бронниця Вінницької області. Горобець у гнізді Орла. *Радянська освіта*. 1971. № 4. С. 4.
41. Ви нам писали. *Радянська освіта*. 1990. № 8. С. 1.
42. Тихий Олекса. Редакції газети «Радянська освіта» // Не можу більше мовчати / упор. Василь Овсієнко, Людмила Огнева, Євген Фіалко, Євген Шаповалов. Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. С. 24–29.
43. Гринів М. Закон про мови: шляхи реалізації. А як у Вас? *Радянська освіта*. 1990. № 3. С. 1.
44. Група батьків. М. Хуст Закарпатської області. Наша мова. *Радянська освіта*. 1990. № 3. С. 1.
45. Анкета читачів «Радянської освіти». *Радянська освіта*. 1990. № 84. С. 1.